

Відсічення голови Івана Хрестителя

Найдавніша з відомих українських ікон такого сюжету, 15–16 ст.

Відсічення голови Івана Хрестителя (церк. Усікновення голови Іоанна Предтечі, нар. Головосік; грец. *Αποτομή τῆς Τιμίας Κεφαλῆς Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ*) — у християнстві — день вшанування пам'яті та мученицької смерті святого Івана Хрестителя (пророка й попередника Ісуса Христа). Відзначають 29 серпня за григоріанським і новоюліанським календарями; відповідна дата юліанського календаря припадає на 11 вересня григоріанського.

Зміст

- 1 Біблійний сюжет
- 2 Античні джерела
- 3 Богослужбове вшанування
- 4 Місце поховання
- 5 Іконографія
- 6 Додатково
- 7 Цитата
- 8 Джерело
- 9 Література
- 10 Автор ВУЕ
- 11 Важливо!

Біблійний сюжет

Згідно з Новим Завітом, Івана Хреститель мученицьки загинув невдовзі після події хрещення Ісуса.

Правитель римської провінції Галілеї Ірод Антипа ув'язнив Предтечу за те, що той публічно дорікав Іроду за розлучення із законною дружиною (донькою царя Арети з Набатей) та гріховне співжиття з Іродіадою, дружиною брата Пилипа. За Євангеліями від Матвія та Марка, Івана арештували під час перебування Ісуса в пустелі (Мт. 4:12, Мк. 1:13-14).

У свій день народження Ірод улаштував пишний бенкет. Донька Іродіади (яку Йосип Флавій називає Соломією) танцювала перед царем та його гостями. Танок дівчини так догодив Іроду, що той зухвало пообіцяв виконати будь-яку її забаганку, «хоч би й півцарства» (Мк. 6:23). Навчена матір'ю, яка прагнула помститися пророку за ганьбу, дівчина попросила принести їй голову Івана Хрестителя. Ірод неохоче дотримав привселюдної обіцянки, послав вояка із наказом обезголовити в'язня. Принесену тацю із головою Івана Хрестителя Соломія передала матері.

Античні джерела

Єврейський історик Йосип Флавій у «Юдейських старожитностях» зазначав, що Ірод Антипа убив Івана, аби завадити його великому впливу серед люду та унебезпечити себе від народного бунту. Стверджував також, що багато хто з євреїв вважали військову поразку Ірода від царя Арети Божою карою за страту пророка.

Богослужбове вшанування

Спомин про обезголовлення Івана Хрестителя є однією із найдавніших церковних дат, уведених як у східну, так і в західну літургію. Серед перших її відзначали Александрійська, Єрусалимська, Вірменська церкви. Традиція празника та його поширення остаточно сформувалися в 5 ст. Канон на Відсічення голови Івана Хрестителя, вміщений у сучасних богослужбових книгах, уклав Андрій Критський.

Православні церкви (зокрема Православна церква України), Римо-католицька та східно-католицькі церкви (зокрема Українська греко-католицька церква) відзначають цю дату 29 серпня (11 вересня). Вірменська апостольська церква вшановує пам'ять св. Івана Хрестителя в суботу Великоднього тижня, а Сирійська православна церква, Маланкарська православна сирійська та Сиро-маланкарська католицька церкви — 7 січня.

У цей день віряни дотримуються суворого посту.

Місце поховання

За переказом, голова Івана Хрестителя була таємно похована в посудині на Єлеонській (Оливковій) горі поблизу м. Єрусалима, тіло — у с. Себастія (поблизу теперішнього м. Наблуса, Палестинська автономія). Оповіді про чудесне знайдення місця поховання голови стали підставою для відзначення християнами спеціальних пам'ятних днів (першого, другого й третього знайдення голови Івана Хрестителя).

Дійшли згадки про вшанування мощів Предтечі в 4 ст. Історики Руфін Аквілейський (4 ст.) і Феодорит Кирський (4–5 ст.) зазначали, що святиня була осквернена за Юліана II Відступника бл. 362, а рештки частково спалені. Проте гробницю й надалі відвідували побожні паломники. Єронім Стридонський свідчив про чудеса, які тут відбувалися. У візантійську епоху на місці гробниці зведено церкву. У 12 або 13 ст. храм перетворено на мечеть Набі Ях'я («Пророка Івана»), відновлена й перебудована у 19 ст.

Іконографія

На іконах центром зображення є фігура Івана Хрестителя безпосередньо перед стратою: нахилений, спиною до ката, часто навколішках або притиснутий до землі (плахи), із зав'язаними руками. Поряд стоїть воїн із мечем. Біля ніг Предтечі — чаша (полумисок, таця), на якій може лежати вже відтята голова з німбом.

В Україні як самостійний сюжет іконопису відома з межі 15–16 ст.

Сюжет мученицької смерті Івана Хрестителя або принесення його голови до Соломеї втілено на полотнах Караваджо, Андреа Соларіо (1460–1524), Б. Гоццолі, Кранаха Л. (старшого), Тиціана та ін.

Додатково

- Подію страти відносять, за різними припущеннями, до 30–32 н. е. Дослідники пов'язують встановлення церковної дати спомину (кінець серпня — початок вересня) із давніми традиціями святкування Нового року та прагненням церкви витіснити язичницьке свято.
- За народними повір'ями, у цей день не можна різати ножом, особливо те, що зовні нагадує голову (як-от капусту, гарбуз); картоплю варили тільки у лущинні, гарбузи пекли, хліб ламали руками. Вважали, що саме в цей день варити та їсти борщ — великий гріх; заборонялося споживати їжу з таці, блюда тощо. Церква вважає подібні звичаї забобонами. Також цього дня уникали танців і пісень.

Цитата

«Як настав слухний день, коли Ірод з нагоди дня свого народження влаштував бенкет для своїх вельмож, тисяцьких, галілейських старшин, увійшла дочка Іродіади, і, танцюючи, догодила Іродові й тим, які з ним сиділи при столі. Цар же сказав дівчині: Проси в мене, чого тільки хочеш, і дам тобі! І він поклявся їй: Чого тільки попросиш у мене, дам тобі, хоча би й півцарства мого. І вона, вийшовши, запитала в матері: Що попросити? Та ж сказала: Голови Івана Хрестителя! І, повернувшись відразу з поспіхом до царя, вона попросила, кажучи: Хочу, щоб негайно дав ти мені на полумиску голову Івана Хрестителя! І цар сильно засмутився, але через клятву й тих, які сиділи при столі, він не захотів їй відмовити. Тож відразу цар послав свого охоронця, наказавши принести голову Івана. Той пішов, відтяв його голову у в'язниці та приніс його голову на полумиску, дав дівчині, а дівчина віднесла її своїй матері.

— *Євангеліє від Марка, 6:21-28 // Біблія. Сучасний переклад з давньоєврейської та давньогрецької мов / Пер. Р. Турконяк. Київ : Українське Біблійне Товариство, 2020. 1172 с.*

Джерело

- Біблія. Сучасний переклад з давньоєврейської та давньогрецької мов / Пер. Р. Турконяк. Київ : Українське Біблійне Товариство, 2020. 1172 с.

Література

1. Conder C. R., Kitchener H. H., Palmer E. H. et al. The Survey of Western Palestine: Memoirs of the Topography, Orography, Hydrography, and Archaeology : in 2 vol. London : Committee of the Palestine Exploration Fund, 1881–1883.
2. Онацький Є. Головосіки // Українська мала енциклопедія : у 8 т. Буенос-Айрес : Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині, 1958. Т. 1. Кн. 2. С. 259.
3. Усікновення голови св. Івана Хрестителя вшановують 11 вересня православні та греко-католики // Релігійно-інформаційна служба України. 2020. URL: https://risu.ua/usiknovennya-golovi-sv-ivana-hrestitelya-vshanovuyut-11-veresnya-pravoslavni-ta-greko-katoliki_n111864

Автор ВУЕ

В. Е. Туренко

Покликання на цю статтю: Туренко В. Е. Відсічення голови Івана Хрестителя // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Відсічення голови Івана Хрестителя> (дата звернення: 2.02.2023).

Статус гасла: Оприлюднено

Оприлюднено: 27.04.2022